

Barrufa que barrufaràs. Entrevista a Albert Jané

Alba Girons

Universitat Autònoma de Barcelona
Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
alba.girma@gmail.com

Albert Jané (1930) va començar a treballar a *Cavall Fort* l'any 1963 i des de llavors no ha parat de traduir. Gràcies a ell, petits i grans han pogut llegir les aventures dels Barrufets, Sergi Grapes, Estefi, Aquil·les Taló i molts altres personatges en català. Jané també ha dut a terme nombroses adaptacions de contes i rondalles populars, i algunes traduccions de guions cinematogràfics. És l'autor d'un diccionari de sinònims, coautor de la gramàtica *Signe*, i ha escrit nombrosos articles de reflexió gramatical i lingüística... L'extensió de la seva obra és fabulosa i el rigor i la perseverança han marcat la seva trajectòria professional. Ha traduït còmics, contes i rondalles del francès, l'italià, l'anglès, l'espanyol o l'occità, i algunes de les seves adaptacions de rondalles han estat traduïdes a d'altres llengües. Actualment, jubilat, és membre de l'IEC, i continua traduint i col·laborant a *Cavall Fort* i a diverses editorials.

Vau néixer l'any 1930, de manera que la guerra us va agafar enmig de la infància. Com ho recordeu i com va afectar la vostra educació?

La meva educació va ser una educació amb moltes mancances a causa de la guerra. Vaig estar tres o quatre anys sense anar a estudi. Anava a una escola molt bona que era la Ramon Llull, però això la guerra ho va frustrar. Vam passar la guerra fora de Barcelona perquè bombardejaven i no hi havia menjar. A vegades penso que en certa manera em va ser una mica útil perquè vaig conèixer moltes coses d'una manera directa: noms d'animals, de plantes, d'eines del camp, del temps... En acabar la guerra, vam tornar a Barcelona i em vaig convertir en un vailet de carrer, perquè tot estava desvallestat. Vam anar a una escola de l'Ajuntament en què el mestre, molt bo, el senyor Figuerola, havia estat defenestrat, i van venir uns mestres de fora que no ensenyaven gaire. Hi vam ser fins a dotze anys, quan el pare em va enviar a l'acadèmia Mestre Sellerès, una acadèmia amb cara i ulls, i hi vaig estudiar fins als setze anys.

Vau estudiar peritatge mercantil.

En una família com ara la meua, en què sempre pensaven en els diners, s'havia d'estudiar una cosa pràctica, que servís per a guanyar-se les garrofes. Vaig fer el peritatge i a setze anys vaig entrar al banc. El que vaig fer és llegir molt. El meu pare era barber, després va entrar a l'Ajuntament. Era un obrer il·lustrat que havia estat secretari de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, un home partidari de la lectura, un veritable apòstol de la cultura. A casa tenia mil llibres, tots comprats de segona mà, naturalment. Així, a empenes i rodolons vaig anar formant-me una certa cultura.

Com us va venir l'interès per les llengües estrangeres?

A setze anys jo havia estudiat francès i anglès al peritatge i vaig decidir ampliar els coneixements de llengües: als vespres vaig començar a assistir a cursos de francès i d'anglès, a l'Institut Francès i a l'Institut Britànic. Tenia una certa vocació per les lletres, poc definida i poc determinada, però m'agradava llegir i, sobretot, conèixer altres llengües: era una manera d'accedir a altres cultures d'una manera directa. A l'Institut Francès vaig conèixer moltes persones de les quals vaig aprendre, per exemple el professor Enric Moreu-Rey, un humanista amb una visió àmplia dels coneixements i de la cultura.

També heu viatjat força.

Viatjar suposo que poc o molt agrada a tothom. De jove havia fet molt excursionisme. De viatges a l'estranger, molt pocs. Havia estat a París, a Londres, al sud de França i poc més. Hi va haver un moment que vaig tenir una segona joventut, per dir-ho així, que vaig descobrir la *grappa* a Itàlia, i vaig poder fer uns quants viatges. Vaig voltar pel centre d'Europa, que és el que m'interessa més.

Abans de treballar a *Cavall Fort*, havíeu fet classes de català.

Vaig començar a fer-ne l'any 1958. Un amic meu, Joaquim Cabeza i Valls, que era fuster i del meu tarannà, va organitzar unes classes de català a la plaça del Pi. No sé com va tenir la idea que jo m'hi volia dedicar i així vaig començar.

La relació entre certes activitats de lleure (l'excursionisme, les sardanes...) i la llengua era força estreta, oi?

Sí, era molt normal anar un divendres al vespre al Palau de la Música a sentir un concert de l'Orquestra Municipal i saludar gent que l'endemà ens trobàvem al tren d'excursió al Montseny o a les Guillerries. Era aquest tipus de gent que potser avui no existeix, però que aleshores sí, formàvem una mena de pinya de manera espontània.

A traduir, vau començar a *Cavall Fort*.

Vam comprar uns còmics a Bèlgica, de la casa Dupuis, la revista *Spirou* publicava un còmic molt bo. No hi havia ni el Tintín, ni l'Astèrix, però sí el Trencapins, els Castors, el Luky Luke, el Gil Pupil·la... Eren dels millors que es feien aleshores a Europa. Es van comprar, i és clar, s'havien de traduir. Va començar Joaquim Carbó. El primer episodi del Trencapins el va traduir ell i es va reservar la Patrulla dels Castors. En va traduir, ben bé, deu o dotze episodis, i jo els altres. M'anava més bé fer-ho jo mateix, al mateix temps actuava de corrector i era el responsable lingüístic de *Cavall Fort*.

A *Cavall Fort*, heu fet de traductor i també, durant 18 anys, de director. S'ha parlat de la polèmica entre traduir o apostar per la producció catalana. Vau optar per publicar molt còmic traduït. Per què?

En puc parlar molt d'això. Els primers setze números de *Cavall Fort* es buscava un còmic acceptable. Aquí hi havia dibuixants però potser no hi havia guionistes. Així i tot es va publicar alguna coseta. En el primer número hi va haver la gran troballa de Madorell que va crear el Jep i el Fidel, i altres personatges. Llavors es va descobrir la revista *Spirou*, amb uns personatges que podien encaixar a *Cavall Fort*. Vam començar amb Jan i Trencapins i els Castors. Els Castors anaven molt bé perquè eren una patrulla d'escoltes, en un moment en què aquí l'escoltisme coneixia una certa florida i molts dels nostres lectors eren escoltes, minyons de muntanya o llobatons. Ara bé, es va pensar que calia incrementar la producció pròpia i en Carbó i en Madorell de seguida s'hi van posar. La novel·la d'en Carbó, *La casa sota la sorra*, que s'havia presentat a un premi literari i no l'havia guanyat, es va publicar i va agradar molt. En Carbó en va fer un guió i va proposar a en Madorell de fer-ne els dibuixos. Va començar a sortir ja fa quaranta anys, l'any 1967, i va tenir una continuïtat. Durant quaranta anys van tenir-hi cabuda aquestes històries i moltes d'altres. Hi va haver, per exemple, un dibuixant molt innovador, Jordi Bulbena, que va fer adaptacions del *Tirant lo Blanc*, *La rosa i l'anell*... A *Cavall Fort* s'ha publicat molt material propi. Ara bé, haver pogut donar a conèixer aquest excel·lent material gràfic de fora ha estat important. A més l'hem anostrat, i em sembla que en podem estar contents. O sigui que no es pot dir que no hàgim fet còmic propi.

A l'hora d'escollir els textos que es publicaven, què es traduïa i què no es traduïa, quins criteris seguia *Cavall Fort*?

En primer lloc, no hem d'oblidar que era una revista destinada al públic infantil. El principal criteri, la principal norma era aquesta. El còmic per a adult és una altra cosa i hi ha uns criteris que tenen un component moral. Després, la qualitat, el tipus de dibuix, i l'interès, evidentment: que fos un material que tingués gràcia. Per exemple, fa quinze anys, vam descobrir un personatge que es deia Jeanne Passavant, batejada Jana Passavant, una repòrter fotogràfica. De la Jana Passavant, n'hem

publicat tres o quatre historietes que estan molt bé. És una noia que trenca el tòpic femení tan criticat: una noia decidida, valenta, audaç, que va pel món, a fer reportatges gràfics i es troba amb aventures pròpies d'un còmic. Resol situacions, enfronta perills i moltes vegades és ella qui soluciona els problemes i no el company amb qui pugui anar, que és un home. Algunes vegades a *Cavall Fort* ens han retret que tots els herois són masculins, i no és veritat.

Tots els mitjans tenen una influència, un poder més que més si s'adrecen a un públic infantil. A l'hora de publicar una revista com *Cavall Fort*, el sentit de la responsabilitat deu pesar força.

Al còmic no se li demanava la transmissió d'uns valors, sinó que no transmetés valors negatius. Podia ser una cosa perfectament neutra. Simplement, calia que fos una cosa divertida, que entretingués el lector, que el fes llegir i que s'enganxés a la revista. *Cavall Fort* no ha tingut mai la pretensió de salvar el món, ni de salvar el país, sinó de publicar una revista infantil acceptada de tothom. Però aquests valors que em sembla que tots podem compartir, valors humans, socials i d'ideal col·lectiu, sempre s'han transmès.

Llegint *Cavall Fort*, es veu clarament que hi ha una voluntat d'establir un cert model de llengua. Fou més aviat una iniciativa vostra o hi havia un consens al consell de redacció?

No en vam parlar mai d'aquesta qüestió, no ho recordo. Era més aviat una cosa meva, però suposo que poc o molt era controlat. És a dir, si jo hagués fet servir un llenguatge artificios o amb errors m'ho haurien dit. Sempre vaig tenir aquesta idea bàsica: crear un llenguatge correcte, que no entrés en contradicció amb les normes, el més assequible possible, i alhora amb un cert interès literari, una certa riquesa.

Quina és la situació actual? Quin material es publica a *Cavall Fort*?

Actualment, la feina de la Mercè Canela, la directora, és trobar un còmic equiparable a aquell, perquè no hi és. Hi ha una certa crisi de guionistes, perquè ja s'ha fet tot. La revista *Spirou* es continua rebent a *Cavall Fort* i se'n continua traient alguna coseta. Però la Mercè ha anat moltes vegades a Angoulême a la fira anual del còmic, i no ha trobat material interessant. Aquí, en Joma té un personatge que es diu Cresques, que em sembla d'una gran qualitat. Hi ha el Picanyol, també, que a més de l'Ot el Bruixot, a vegades crea historietes i adaptacions de rondalles populars. Anem fent diverses coses pròpies. Fins i tot jo vaig escriure guions.

A part de traduccions, heu fet moltes adaptacions. On és la frontera entre l'adaptació i la traducció?

Vaig començar a fer-ne a *Cavall Fort*. Els textos narratius que demanàvem als escriptors, a Joaquim Carbó, Josep Vallverdú i molts d'altres, normalment eren

molt llargs, i quan s'hi posava la il·lustració quedava tot comprimit. Necessitàvem una narració curta, però que fos una narració de debò: on es plantegés un problema, es desenvolupés i es resolgués, com trobem en el material popular. Em vaig decidir a buscar-ne, ho treia de l'anglès, el francès, l'italià, el castellà o potser també del mateix català, però ho reescribia. Les narracions populars que trobem en llibres didàctics o llibres de lectures, qui sap d'on s'han tret i què s'ha escrit. No hi ha un original al qual adaptar-se. Per tant, és una adaptació totalment lliure, és una reescriptura perquè no hi ha una autoria concreta. Potser sí que de *Les granotes que demanaven rei* n'existeix una versió de Lafontaine en vers, però és igual: vaig reescriure-la completament lliure. D'algunes narracions populars, d'aquestes tan conegudes, n'hi ha cinquanta o seixanta versions, o més. Els mateixos Grimm van recollir les narracions de viva veu i van transcriure-les, però moltes surten de llocs diferents. Així doncs, es pot actuar amb tota llibertat.

Quan adapteu, us serviu del màxim de versions possibles o us limiteu a un text «original»?

Quan vaig adaptar, per exemple, *L'home feliç que no portava camisa*, no vaig partir de res, vaig reescriure la narració del tot, sense cap original a la vista. La vaig reescriure com si l'hagués d'explicar, talment com ho explicaria un avi a la vora del foc.

També traduïu còmic per a adults: el Corto Maltés, per exemple.

Això va sorgir d'un encàrrec de l'editorial Norma. El Corto Maltés d'Hugo Pratt m'agradava molt. És un gran personatge de còmic, realment excel·lent, amb molta personalitat i molt suggerent.

A part de còmics, heu traduït per a la televisió i el cinema. Quines diferències hi heu observat?

Vaig començar traduint pel·lícules. A *Cavall Fort* vam tenir la idea de fer pel·lícules. Ens vam associar amb Drac Màgic i Rialles i vam començar una campanya de cinema en català per a nois i noies. La primera es deia *La Ventafochs*, de l'any 1977. Per a la televisió només vaig traduir *Els Barrufets*, que em van encarregar a mi perquè els havia traduït a *Cavall Fort*. Els vaig traduir de l'anglès. Els Barrufets en català tenien noms perifràstics (el Barrufet de les Ulleres, el Barrufet Distret...), mentre en anglès eren sintètics, noms de dues síl·labes, la qual cosa va comportar algunes dificultats que vaig mirar d'anar salvant. A *La Ventafochs* vaig partir d'uns diàlegs en castellà. En qualsevol cas, a l'hora de traduir pel·lícules, sempre cal tenir en compte la imatge, per més que sempre he traduït sense imatge. Això sí, assistia al doblatge per controlar la dicció dels personatges. A vegades el diàleg original no corresponia a la imatge, era massa curt o massa llarg i s'havia d'adaptar.

A vegades pot ser difícil despendre's de l'original.

S'ha d'anar alerta amb la literalitat. El meu estimat amic, Jordi Jané (no és parent meu, però som molt amics) m'ho va retreure una vegada, amb tota la raó. Es tractava d'una situació en què un bomber entra en una casa i diu: «oloro un bon cafè». Vaig traduir literalment de l'anglès: «I smell good coffee». Un bomber no diria això, sinó «Quina olor de cafè més bona». Cal absteure's del text original i imaginar-se'l en la situació concreta. És un perill al qual estem tots exposats. Ara, una cosa és que un hi caigui un dia, i l'altra és que hi caigui contínuament, com passa a vegades en moltes novel·les. Un exemple molt clar d'això és a La Cua de Palla, que serviria per a fer moltes tesis de traducció perquè hi ha moltes mostres de subjecció a l'original. Un altre exemple: una traducció literal que surt contínuament és el «Quin és el teu nom?» en lloc de «Com et dius?».

Aquestes interferències penetren gaire en la llengua?

Segurament. El llibre de Josep Maria Espinàs, sobre la seva filla, *El meu nom és Olga*, s'hauria de titular *Em dic Olga*. De petits, el primer diàleg que teníem els nens era: «Com et dius, maco?». És la influència de l'original. Hi ha d'haver la capacitat o, si més no, la voluntat de fer-ne abstracció i d'imaginar-se com ho diríem espontàniament. Si se'ns acut una solució incorrecta, cal buscar-ne una altra sense sotmetre's inicialment a l'original. Els possessius, per exemple, són molt més habituals en anglès que no pas en català.

Traduint s'aprèn molt de la llengua d'arribada. Aquest exercici us ha permès aprofundir en el català?

I tant! S'aprèn a conèixer els recursos propis. De vegades, una traducció, sobretot de còmic o d'una pel·lícula té uns certs condicionants: ha de respondre a una imatge. El que diu un personatge, se li ha de fer dir en català, i ha de correspondre a la cara que fa, al gest... No es poden fer gaires trampes. Al còmic també hi ha molts jocs de paraules, de vegades de difícil traducció. El resultat ha de ser creïble. Cal imaginar-se què diria un mateix espontàniament en aquella situació. Després ja es mirarà si el que diria espontàniament és correcte o no. Això duu a explorar els recursos de la llengua. Es pateix bastant en qüestions d'interjeccions, de renecs i, en general, en el llenguatge informal. Aquí hi ha una certa mancança de recursos vius. El francès, per exemple, té repertori doble: usa molt el llenguatge tabú, però hi ha un paral·lel de recursos lingüístics que són aprofitats per aquest tipus de literatura. Hi ha una censura implícita: una revista com ara *Spirou*, catòlica, adreçada als infants, als anys quaranta i cinquanta no podien dir el que deia la gent pel carrer.

A propòsit del model de llengua, en el còmic es troba sovint aquest llenguatge oral que és una mica delicat, sobretot en el cas del català.

És molt delicat. Cal procurar conèixer els recursos de la llengua i servir-se'n. Fer una cosa d'acord amb unes normes i que faci l'efecte que és espontània, fresca i normal, que pugui dir qualsevol. Si s'aconsegueix o no, depèn dels casos, però en principi la base és aquesta. Es tracta de construir una frase genuïna en la seva estructura. El francès té molts participis passats que no s'han de traduir per participis passats, s'ha de reformular la frase. Buscar o trobar una estructura genuïna ja és un punt de partida essencial. Després, el lèxic pot variar més.

A l'hora de traduir, enfront la tendència «estrangeritzadora», a *Cavall Fort* sembla que s'ha tendit a «anostrar» el text.

Depèn del context. No és igual traduir el Sergi Grapes, en què surten uns gendarmes, que traduir el Trencapins, que se situa a l'edat mitjana en un país indeterminat. El context social, l'entorn i la psicologia dels personatges en aquest cas permetia una traducció més anostrada. Sempre que hem pogut, hem procurat fer-ho així. Fins i tot em vaig divertir batejant els noms de lloc, que eren reals, amb els pobles dels meus pares, sortien el Clot del Tofau, Vallhonestà, i ningú no se'n va adonar. Calia posar-ne un o altre, no té sentit mantenir els estrangers. Però a vegades cal vigilar, perquè un s'hi pot agafar els dits. El cas potser més clar és el de l'Estefi, traduït de l'italià. Suposo que transcorre a Milà, tot i que el nom no surt mai. Aquella nena de dotze o tretze anys, que va a escola, que té amics i amigues, que va de colònies, a esquiar, o a la platja, pot ser perfectament d'aquí. No surt mai Barcelona, però és com si ho fos. Un dia, però, em vaig trobar una història intradueïble: les referències italianes eren tan clares que no es podia traslladar. A més, també hi havia referències temporals (són historietes publicades fa vint-i-cinc anys), amb referències de l'actualitat i, és clar, els nens d'ara no recorden el que va passar fa vint-i-cinc anys. En recordo una altra d'interessant. L'Estefi i aquell amic seu que és un set-ciències, l'Eduard, fan rodolins i un és de futbol. En el text original el joc es produeix entre l'Inter i el Milan, i jo vaig empescar-me'l entre el Barça i l'Espanyol. Un diu «garça o rossinyol» i el nen respon «rossinyol»... «doncs guanya l'Espanyol! Si haguessis dit "garça" guanyava el Barça». Això és possible perquè aquí hi ha dos equips de futbol, com hi són a Milà.

En canvi, el Sergi Grapes és més difícil d'anostrar.

El Sergi Grapes era mig, mig, diguem-ne, perquè amb aquell gendarme amb el quepis no es pot pas posar un mosso d'esquadra! És més difícil de traduir, té un llenguatge amb molt d'argot i molt especialitzat. El Sergi Grapes és més difícil de traduir que no pas els Barrufets.

I l'Aquil·les Taló?

Amb l'Aquil·les Taló, m'hi he divertit molt. Era un personatge que m'agradava especialment. És un pedant, un home cregut, quan parla s'escolta i permet un llenguatge abarroc i florit, el personatge no demana un llenguatge natural. Quan parla vol que es vegi que en sap. Recordo algun joc de paraules diabòlic. En una manifestació portaven una pancarta pacífica, però es giraven i quedava un eslògan revolucionari. A partir de la paraula «barricada», que queda «cada barri», vaig reconstruir les peces, com un trencaclosques. No podia pas recórrer a una nota a peu de pàgina. No funciona ni en un còmic ni en el cinema, existeix un ritme narratiu i visual, i cal sortir-se'n com es pot.

Suposo que us n'heu trobat als Barrufets o a Jan i Trencapins, històries que, tot i que es publicaven per capítols, formaven part d'un àlbum. Algun joc de paraules us ha resultat intraduïble?

Algun sí, és clar. Aleshores s'opta per una solució neutra. Ara bé, en un principi sembla difícil, però en el meu cas no hi planyo el temps, i sovint acabo trobant-hi la solució. Em passava a vegades amb les traduccions del Gil Pupil·la, unes històries amb guions esplèndids i uns jocs de paraules divertidíssims. En general, esforçant-s'hi, pensant-hi una mica, es pot trobar un equivalent acceptable i a vegades francament divertit.

Quan teniu un àlbum que es publica per episodis, per exemple, les aventures de l'Estefi, que m'imagino que no us arriben d'una en una sinó en bloc, ho traduïu tot de cop, abans de publicar res, o ho aneu enlestint a mesura que es publiquen?

En principi, ho hauria de fer tot de cop. Com en Carbó, que mai no deixa res per fer. El que pot fer avui no ho fa demà, contràriament al que em passa a mi, que tinc aquest vici. Calculo sempre treballar amb anticipació, però si he de traduir un episodi de setanta pàgines, rarament el tradueixo tot de cop.

Com treballeu? Sou gaire metòdic?

No, no, treballo de manera molt desigual. En principi treballo al despatx, on tinc tot el que necessito: els diccionaris, una màquina d'escriure electrònica... M'és igual treballar el dia de Nadal que qualsevol altre dia.

Quins diccionaris feu servir?

A vegades una paraula se sap què vol dir, i fins i tot es té l'equivalència en català, però no acaba de convèncer. Amb els diccionaris faig una mena de ronda: agafo, per exemple, un diccionari francès-català, després francès-castellà, si convé agafo un català-castellà, o un diccionari de sinònims (en tinc un de molt bo: el meu!). Hi ha

dues menes de dificultats: de comprensió, i d'expressió. Sovint, mirant diccionaris d'una manera una mica intuïtiva es troba una solució convincent.

Alguns problemes de traducció poden aparèixer una i altra vegada.

Traduint els Barrufets, per exemple, el llenguatge és molt semblant. En cada situació diuen el mateix. És un llenguatge que en un principi pot semblar una mica difícil, però com que és tan repetit, la primera vegada un s'hi trenca el cap i després ja no cal pensar-hi gaire més.

Quan traduïu sagues (alguns Tintins, per exemple), us deuen haver de documentar sobre les traduccions anteriors?

Del Tintín vaig traduir-ne tres o quatre episodis, al final, quan Joaquim Ventalló ja no treballava. Evidentment, vaig respectar els noms anteriors. Ja fa temps que faig una llista amb els noms de tots els personatges que he traduït, perquè després tornen a sortir, i cal saber quin nom tenen. A vegades m'ha passat que he traduït el nom d'un personatge de dues maneres diferents, cal anar en compte. Una altra cosa més delicada és el tractament. Quan es tradueix i s'opta per un tractament cal procurar mantenir-lo, per no cometre incongruències.

Suposo que alguns recursos són més o menys convencionals.

Una cosa molt curiosa, a les pel·lícules traduïdes de l'anglès, tant al català com al castellà, quan troben una tribu índia o una tribu de salvatges i diuen: «Parles el meu idioma?». No es pot dir: «Parles anglès?». Aquest recurs és sistemàtic. També surt molt sovint la frase «pren-t'ho amb calma». En anglès és «take it easy». Els traductors, que van per feina, opten sistemàticament per «pren-t'ho amb calma». Jo no ho faig així. És un recurs últim, però sovint surt més a compte «no pateixis», «no t'hi amoïnis»... Els recursos estereotipats són útils però primer cal veure si hi ha alguna altra solució més adequada.

Parlant de dificultats de traducció, en el còmic, a part de les expressions, la imatge també condiciona?

No es pot dir res que contradigui la imatge. Després, també cal tenir en compte la cara de qui parla, si està content, furiós...

L'espai també és limitat?

Sovint el rotulista m'adverteix que no hi cap, que el text és massa llarg, i no queda més remei que escurçar-lo. Aquest és potser l'inconvenient més antipàtic, haver de comprimir la frase perquè no hi cap, i amb lletra petita no es llegeix.

També cal vetllar pel ritme de les rèpliques?

Sí, sí. Cal procurar fer servir un llenguatge vivaç i àgil.

I la qüestió de les onomatopeies?

Actualment disposem d'un diccionari d'onomatopeies. Manuel Riera i Margarida Sanjaume van fer un treball de recollecció important, i van tenir molt en compte *Cavall Fort* i una part significativa de la narrativa catalana. Jo n'he improvisades o n'he adaptades moltes, però tenir aquest diccionari és força útil.

Hi ha també la qüestió dels noms propis. Per a molta gent, Gaston Lagaffe, per exemple, és Sergi Grapes, o l'Estefi, o els Barrufets... Com us ho feu per pensar-los?

Hi ha dos noms a *Cavall Fort* que no són meus, que me'ls van imposar al consell de redacció: el Sergi Grapes i el Gil Pupil·la. No són gaire adequats perquè, encara que el Grapes és un grapes, i el Gil Pupil·la és un detectiu amb molta vista, en el moment de fer-los servir en el diàleg no queden prou bé, hi trobo dificultats. En general, els penso en funció de moltes coses: de les possibilitats dialèctiques, dels jocs de paraules... Abans no em decideixo per un nom, m'hi penso una mica, tenint en compte que aquell nom sortirà de moltes maneres. Una altra cosa és fins a quin punt es catalanitzen. A vegades he optat per noms una mica neutres, com ara Joanot, que no es desdiuen del context, que són noms francesos però que en una elocució catalana no trenquen l'eufonia de la frase. El Sargantana, per exemple, en francès era Libellule, però libèl·lula, amb ela geminada, ja n'hi havia una a Pupil·la, i per això em vaig decidir per Sargantana. Un altre es deia Crouton, l'inspector Crostó, que lliga perfectament.

Què és el que us agrada més de traduir?

Hi ha el goig del resultat obtingut, naturalment. Però també hi ha el goig de posar en pràctica els coneixements i les idees que un té del llenguatge. A vegades, en escriure una cosa pròpia, s'ha d'escriure pensant en l'estructura narrativa. En canvi, en traduir l'estructura ja ve donada i tota la capacitat, tot el que un fa, és més sobre el llenguatge, la manera de posar unes paraules... Com que sempre he actuat amb molta llibertat, ha estat un goig. Amb moments de dificultat, naturalment. El Gil Pupil·la, per exemple, m'ha agradat molt de traduir-lo, com també algunes sortides del Sargantana fent jocs de paraules o l'Avi Quim. Al l'Avi Quim hi havia un personatge, l'arponer Sebastià, que tenia un defecte de pronunciació que li donava comicitat: la essa la feia palatal. En lloc de dir *assassin* deia *aixaxin*. Convertia la «ss» en un so de «ix». Això no es pot mantenir en català, perquè hi ha un coneixement vacil·lant de l'ortografia. Em vaig haver d'inventar un recurs lingüístic en què es veiés que és una manera de parlar d'ell però sense crear confusió. Vaig fer una cosa molt diferent: totes les frases comencen sempre amb un «que» que no té

valor gramatical, és introductor, i això el caracteritzava: «que tinc molta gana», «que estic cansat».

Heu parlat de llibertat, però les traduccions normalment sorgeixen d'encàrrecs. Considereu que heu tingut prou llibertat com a traductor?

No fa gaire vaig tenir un disgust, un parell d'anys enrere, quan vaig traduir per a Norma, no els va acabar d'agradar i, sense dir-me res, m'ho van canviar. No vaig protestar per no buscar complicacions, però evidentment no penso traduir res més per a l'editorial. No m'agrada que em facin canvis, abans m'hi penso molt i m'ho haurien pogut comentar, si més no. A Casals, per exemple, que són molt exigents i tenen un criteri propi, a vegades dialoguem. Sempre hi ha aquesta negociació. A *Cavall Fort* mateix, quan n'era el director, no m'ho supervisava ningú, però ara sí. La Mercè Canela, la directora actual, és una escriptora, té el seu criteri, i de vegades ho comentem o ho modifiquem. Ella s'ho mira molt detingudament, fa les seves funcions amb tot el rigor, tal com ha de ser. En principi, un autor, com un traductor, ha d'estar sotmès a una direcció editorial. Una cosa són les actuacions destraleres i l'altra és que es puguin formular objeccions i es discuteixin.

Continueu traduint perquè us agrada?

Per tot plegat. Continuo vinculat a *Cavall Fort* i la Mercè em continua confiant diverses traduccions, com també en faig per a l'editorial Casals. No serà inadequat que digui que tinc una jubilació una mica magra i aquests diners em van molt bé! No em puc permetre el luxe de no fer res.

En què treballeu actualment?

He acabat una adaptació de l'*Odissea* que em va encarregar Casals. És una traducció, evidentment, en principi destinada als infants, al públic jove, una versió reduïda, procurant que el llenguatge sigui adequat. M'han fet moltes observacions que hem discutit. Ha estat un treball amb una direcció editorial de debò. Hem procurat que el llenguatge conservés un cert to èpic de l'original, que fos comprensible, que la frase fos assequible. En les adaptacions, normalment adopto el to d'un cronista que no ho sap tot, de vegades deixo coses a l'ombra, en el dubte. Es tracta d'un cronista que explica uns fets dels quals ha sentit parlar i que veu que alguna cosa no és prou clara. A vegades una mica moralista, que comenta el que diu, en algun moment una mica escèptic o una mica irònic, o fins i tot una mica sarcàstic. Podríem dir que és el meu estil. Però en aquesta adaptació en vaig prescindir perquè havia de ser més neutre. El poeta Homer canta les gestes d'Ulisses però mai no es permet de jutjar-lo. Hi ha uns quants epítets: el diví Ulisses, el prudent Ulisses, la fidel Penèlope... que adjectiven lleugerament els personatges. El cronista ho sap tot. Al principi em vaig haver de contenir perquè, seguint el meu costum de comentar, de parafrasejar allò que explicava, no me'n sabia estar.